

Dos novèls tresaus requistes dau legendari occitan.

André Lagarde : Contes occitans : Quercorb, Pays d'Olmes, Volvestre (édités et présentés par Josiane Bru) couverture et frontispice de Jacques Fauché. Ed. de l'Escòla Occitana, Tolosa, 2005.

Loddo, Daniel (avec la collaboration de Bertrand de Viviès): Legendas d'Occitània. Albigeois, Montagne Noire, Quercy, Rouergue. "légendes d'Occitanie". - Textes en français et en occitan. CORDAE-La Talvera, 2005 (BP 40, 81170 Cordes). - 1 vol. (248 p.)

Max Roqueta escriviá dins "Òc" en 1962 (N°223 pp 21-24): "*Ai agut lo bòn astre de viure l'experiéncia dels còntes populars coma lo pòble d'òc, pendent de sègles, l'a coneguda: coma una part de sa vida de cada jorn, una mena de sòmi qu'a nauta votz se seriá dich. (...) Pòde pas doblidar aquel vièlh de mon vilatge, amb sos uòlhs sens color, sa mostacha vinosa e sas vièlhas mans nosadas de boscatièr cevenòu que sus una aira de batatge, setat sus lo rotlèu de pèira au mitan d'una cort d'enfants, i fisava l'antic tresaur coma l'aviá rebut dels ancians. Èrem ben dins la tradicion dels escotaires de còntes, liurats, dins una mièja inconsciéncia, a l'estonanta magia que de sègles d'òmes avián secretada a son imatge. E la poesia davalava dins nosautres dins la patz suava dels bèus vèspres d'estiu brodats a longs cridaus per lo bonaiür de las ironèlas. Aquela poesia èra la riquesa tota d'òmes a quau ren aparten, son revege sus la misèria, sa victòria sus sa condicion d'òme, la sobeirana libertat d'aqueles que lo trabalh los clina sempre deus la tèrra e que sómian dau cèl. Portava dins sa lutz los rais luònhtes d'astres mòrts despuòi longtemps - religions anticas, mits pagans, qu'avián davalat los temps en se transfigurant. (...) Lo mond dau conte desrevelha dins l'inconscient encara mau desplegat las damisèlas negadas dins la sòm, mòstra au manit la patria escura que cercava. Au travèrs dau mond mitic reconois subran sa tèrra, sa natura, sa lenga, son esperit. Es coma un arbre que, subran, li vendriá la sentida de son rasigum.*". Se sap cossí Max Roqueta, prigondament marcat per tota sa vida per aquel sovenir d'enfança, lo contèt meravelhosament dins sa nòva: "*Secrèt de l'Èrba*". E cossí aqueles remembres trebols e encantadisses de la pus luònhta enfança son au còr de tot son trabalh d'escritura, e an contribuit a renovar antau fonsament l'escritura occitana.

De segur, coma o indica menimosament Loddo dins son bèu libre, cau destriar contes e legendas. El s'entrevia de legendas, recits cortets estacats en principi a un luòc precís, mentre Lagarda s'entrevia de còntes, creacions mai lòngas, mai destacadas dau temps e de l'espaci, epicas o risolièiras, "*una mena de sòmi qu'a nauta votz se seriá dich*", per citar mai Max Roqueta dins "Òc" en 1962. Amb aqueles dos impressionants monuments de cultura populara sauvada de l'avaliment sèm a la fèsta que se pòt pas mai. Los folcloristas dau sègle XIX e mai encara dau sègle XX avián la sentida d'una urgéncia: reculissían una memòria multimillenària que las mudasons de la societat

amenaçavan mai que mai. La "*Revue des Langues Romanes*", puòu au sègle XX "*Folklore*", fixèron antau dins l'escrich, per sempre mai, de tresaus fugidisses. D'iniciativas individualas coma las de Lambert e Montèl, de Ròcaferrièr, de Bladé, de Perbòsc, de Fabre e Lacroix, de Claudi Seignolle, de Boisgontier e Darrigrand, d'Adriana Durand-Tullou, de Jacme Achard, de F. Piniès, e n'oblidè de tot segur un bèu ramat, capitèron antau de recampar un immens *corpus* de recits populars de tota mena que son una de las fonts mai essencials de la cultura d'òc, una font ont cau sempre tornar beure sens ges de retenguda...

Auriam pogut crèire qu'ara que, maudespèch las condemnacions richonejairas que nos acotisson despuòi dos cents ans, e faguent mentir totas las Cassandras, la cultura d'òc s'avasta valenta e conquistaira dins lo tresen millenari, aquel inventari èra desenant, malurosament, clavat, e que lo darrièr detentor autentic d'aquel saupre aviá cugat las parpèlas. E ben, nani. Nos arriban en fin 2005 dos monuments incontornables qu'enriquesisson que ben tament nòstre ja tant abondós tresaur. Mai qu'aquò: que ne son cadun una pèira angulara. Son cap e tot incontornables per aquel que vòl tornar banhar dins aquel ambient ont nòstra cultura pòt e deu sempre recercar e retrobar sas raices vivas, inamorçablas.

Començarai amb Andrieu Lagarda, que totes los occitanistas lo conoisson. Se sabiá qu'èra un familiar dau cònte. En mai de n'aver revirat de carretadas (Daudet, Pau Arena, etc...) n'aviá el meteis mes en forma una pichona tièira pro originala, posada a de fonts orales, dempuòi un trentenat d'annadas: "*Tres aucèls de l'ombra* (1967)", "*Tres castèls del diable* (1968)", "*al país de Montsegur* (1977)", "*Contes dels quatre vents*" (1981)... Dins una amira de reconquista, èran mesas en forma dins una lenga pro rasonablement normalizada, simpla, linda. E se n'es fach un usatge pedagogic contunhós, amb succès. Mas aquí avèm l'emocion de descobrir lo materiau reculit a las quitas bocas dels contaires. 125 contes inediches notats o registrats jot una forma bruta, dins son lengatge sauvatge d'origina. Un bèu terraire bartassier ont podèm campejar, nos pèdre, nos retrobar, a bèl èime. E coma un bonur (es verai tanben per los malurs, ailàs) ven pas jamai tot sol, Danièl Loddo sortís quasi au meteis moment un autre tresaur, d'èime un pauc diferent, complementari cap e tot. El, reculís sus un terrador definit las *legendas* en occitan.

Lo prumièr interès d'aqueles dos libres es son contengut. Me pòde pas empachar de tornar citar Max Roqueta: "*Los racontes an gardat, exprimidas per lo gaubi e l'esperit popular, e vengut tot drech, de l'inconscient, sòrga vertadièira de son engenh singular las grandas questions que se pausan a la meditacion de tot òme quand pensa: lo mistèri de la vida,*

de l'èstre, de Dieu, lo voler de la vida etèrna, la fe dins l'omnipoténcia de las idèas, sòrga de tota accion magica, e subretot la valor dau sòmi, aquel rebat benurós e luminós de la vida de cada jorn.". Aquò's verai tanben per las legendas, corts morsèls d'estraneza e d'emocion pura. Tombant aici dau pus fons d'un passat indefinit coma de meteòrs incandescents. Ara, me directz, i a una cèrta monotonia per l'observador freg e racionau qu'o espia a la lèsta. Aqueles tèmas son sempre similars e se repetisson un pauc de pertot dins tot lo país, amb de variants menudas. L'episòdi es cada còp localizat precisament, mas tres legas pus luònh retrobatz lo meteís a una altra localizacion, precisa ela tanben. Gargantuàs, lo Pont dau Diable, las Fadas, sempre, sempre los meteisses episòdis brèus e de semblança absurda o ninòia... Òc e non. Segur, los dos libres repretisson amb pro d'erudicion menimosa aqueles tèmas dins l'encastre universau. E de legendas semblantas n'i a de pertot, quasi las meteissas. Verai. E per los contes i a tota una classificacion nacionala (Delarue e Tenèze) e internacionala (Aarne-Thompson) que se i anam veire, nos mòstran ben que *Joan de l'Orsa* e la *Bèstia de Sèt Tèstas* son un patrimòni universau, e son pas la propietat privada inalienabla e copyrightada dels occitans. Tot çò mai novèl que nos baila Andrieu Lagarda pòt èstre restacat a un conte tip de la nomenclatura universal. Lagarda e Bru o mòstran en apondon dau libre. E d'un cèrt biais i a pas res de pus verai. E pasmens? En 1942 Max Roqueta, per lo citar un còp de mai, escriviá aiçò, que me sembla vertiginosament vertadièr : "*Sus aqueles tèmas de pensada, cada pòble voja un rai personau que los esclaira d'un biais unenc, d'una color que i es pròpria. Es aquí lo prètz d'aquel estudi. Retrapar las fònts lindas de l'esperit de son pòble.*" Es pas aisit de ne far una demostracion freja, mas o sentissèm. Dins aqueles còntes sèm au nòstre cap e tot. Dins l'universau e au nòstre, a l'encòp. E de segur es aiçò que nos rend tant precioses aqueles obratges. L'alquimia que presidís a aquela apropiacion fonsa per un pòble d'un patrimòni qu'es ubiquitari me sembla un pauc misteriosa. Benlèu que dins la multiplicitat proteifòrma dels scenaris dels còntes los occitans an causit una varianta que s'apària mai amb l'imaginari que carreja sa lenga. E tanben un ton sieune, un tòc leugièr de color que totescàs s'endevinha e que pasmens se conois? Çò mai segur aitanben es que lo lengatge que pòrta lo cònte i baila una vibracion inimitabla. Que la revirada escafarà quasi completament. Mon contacte personal amb aquel mond dels còntes orals quand aviái un vintenat d'annadas es estat limitat, solament un parelh de legendas de fadas dins la boca de vièlhs pastres. Mas de los ausir dins son occitan naturau, "sauvatge", m'impressionèt que ben tament. Me'n demòra lo fremin estranh. Es çò qu'ensagèrè de far revivre dins mon recuòlh: "*lo temps clar de las encantadas*". E Max Roqueta, parlant dels còntes de Prien, recordava una impression semblanta. "*Aqueles còntes los cau pas legir. Los cau dire a nauta votz, per se e per los autres, que procedisson d'un art coma lo teatre vertadièr que deu s'entendre. Aquí, mai encara qu'a la lectura, esclata son esplendor. La libertat d'invencion, la repeticion de las formulas, lo gost dau pòble per quauques biais de dire que careça amb un plaser vesedor, abotisson a aquestes efieches de tonalitat onirica qu'es malaisit de doblidar un còp qu'òm n'a fach l'experiéncia.*" I a una relacion trebola de mau definir entre lo lengatge e la

tematica irreala que carreja, e es aquí qu'es tota la magia de l'afar. Se pèrd quasi tota en revirada...

Adonc fonhem pas nòstre plaser amb aquelas doas somas. La riquesa dau libre d'Andrieu Lagarda es escaluganta. Cada conte es un morsèl que cau degustar a bèles paucs. D'unes contes que dins las rejonchas dau sègle XIX publicats dins la *Revue des Langues Romanes* per Lambèrt e Montèl èran fragmentaris aparéisson aquí fòrça mai rics d'episòdis, esclarant las versions "classicas". Per exemple "*Gran de Milh*" qu'es lo *Peperet* dau Bas Lengadòc, "*L'anguialeta verda*" que complèta "*lo maset*" de la rejoncha de Lambèrt amb una fin fòrça mai poderosa, "*lo conte de la dentilha*" qu'es aquèl de *Turlendú*, e lo de "*Mièg Polet*" qu'es lo *Mitat de Gal* dau Lengadòc Orientau mas aici sabèm tota l'istòria... La "*Poma d'Orient*" es un avatar de la famosa *Ròsa Bengalina* que ten una tan granda plaça dins l'imaginari desvolopat per Max Roqueta dins son òbra. O p 192 "*las tres filhas dau rei de França*" que representan una version fòrça complèta dau conte de *Joan de l'Ors* que sa version lengadociana editada per Ròcaferrièr dins *Occitania* (1887) es mai simpla. De verai i a una quantitat de sornetas un pauc espessas, mas d'unes "contes epics" originaus son sublimes, coma aquèl de *Joan lo Tòrt e la flaiüta*, *Joan de la Ièra e la Cagaraula bluia*, *la Gata Blanca* (que justament se sona Agata e viu dins un castèl de sèt torres ont la ven rescontrar lo filh dau rei...), o encara *Mariòta e los quaranta dragons*. Dins lo libre de Loddo, tot parièr, retrobam de legendas que fin finala, se i regardam de luònh, son, a despart de quauques excepcions, aquelas que tòrnan amb una monotonia un pauc amaçolanta pertot dins lo campèstre europenc: fadas, gigants, diable, sants, etc... Morsèls tan simples que semblan simplitge se los desvistatz tròp de prompte. E pasmens, aquí tanben, se los saboram doçament, coma una preciosa raretat, l'encantament se despèrta. "*Samson fasiá de passes tament grands que sautava d'una montanha a l'autra. E en caminant aviá fotut un pè aquí sul ròc e i aviá la traça sul ròc de l'Agachal*" (p24). La poesia d'aqueles tròces cortets d'occitan nadiu, prigondament idiomatics, es subtila e prigonda. Vos seguirà longtemps. Nos mainam qu'aquèl peçuc d'estraneza conservat dins la memòria populara es un tresor requist. Una facieta sauvada d'una antica mitologia dels temps esvalits, abans l'escritura. Dins son aspècte faussament ninòi tot aquelas produccions miticas representan un preciós banh d'imaginari que sa longa transmission au travèrs de la lenga d'òc liga estrechament a aicèsta, se plèga a son balanç. De fach, es en cultivant amb amor son folclòre que los Grècs ancians an donat a la cultura universala aqueles grands mits fundadors. "*Es l'Ellade, nos ditz mai Max Roqueta, que nos a porgit entre tant d'autres lo mit d'Antèu, lo gigant que repreniá fòrça cada còp que son pè tocava un còp de mai la tèrra mairala. Es de son folclòre que l'Ellade a tirat sa pensada e sa civilizacion qu'esclaira encara lo mond.*" Se sap que nòstre grand escrivan èra enfachinat per lo biais que los escrivans Irlandeses, coma Synge, o Andaloses coma Federico García-Lorca, eles tanben avián agut de bastir una literatura modèrna poderosa en l'enraïçant dins son legendari tradicional. "*Lo folclòre*

es un banh de jovença e de vertat, es la fònt inacababla de tota respelida", çò disiá. El nos donèt amb sa granda òbra un magnific exemple de çò qu'una demarcha semblanta pòt donar en occitan, mas la font es inagotabla e podèm contunhar dins aquela rega sens imitar estrechament aquel exemple. Joë Bousquet, au portisson dau N°36 de "Folklore" (1944) per salutar la Liberacion que bailava un orizont novèl au pretzfach d'aquel jornal, escrivíá aquí dessús quicòm d'un pauc profetal (o revire en lenga nòstra): "Nautres, tot de long dels jorns de poirenca, avèm espiat las revelacions de l'arma populara. Ela, nos ensenhèt los mots que se pòdon pas repetir sens auçar lo front. Ajudarà la vida a nos garir dau temps. Amòr qu'es facha de çò que ges d'òme non saupriá escafar, quitament per l'oblit de se. Avèm ausit sa leiçon: impausa-te, çò ditz, çò que siás. Abena tas fòrças a provar que siás pas res d'autre". Se tibar dins l'esfòrç d'èstre se. Una dinamica de bastison, de projeccion dins l'endevenidor. Tot lo rebors, remarquem-o, de l'embarament dins un passat fossilizat qu'es l'imatge convengut dau folclòre. Lo bategar de la vida retrobada. Se noirir de son patrimòni e ne far quicòm de sieune, de fonsament sieune. E cadun pòt trobar aquí un camin diferent.

Causa fòrça importanta enfin, lo lengatge. L'occitan dau sègle XXI es en perill d'assecamet despuòi que la lenga espontanèament parlada de naissença a desaparegut. Parallèlament a la necessària evolucion cap a una lenga fonsament revitudada e donc un pauc oblidosa de son ancian esbrigalhament en dialèctes, la possibilitat de tornar banhar dins l'idiomatisme fons de çò qu'èra aquel occitan sauvatge es salutària. Òm i vei cossí podíá èstre plegadís aquel lengatge, au servici de las nuàncias de la pensada. Cite mai Max Roqueta, qu'aquela question apassionèt: "*Lo folclòre dels còntes es lo tresaur mai fabulós dau Verb. Un vocabulari au còp viu e veri, autentic, i dormís, e, mai preciosa encara, una sintaxi tota fresca, tota nòva, tota viva, rebat luminós dau biais de pensar dau pòble occitan.*" Aquí, l'idiomatisme dels tèxtes reculits es menimosament servat, e la causa es urosa. De còps que i a per las varietas fonologicas dels parlars audencs, qu'avèm pas gaire costuma de veire eschichas, cau un pichon esfòrç. Mas aquò fai partida dau plaser: plonjam dins la sèlva druda dels parlars nadius, e es aquí que batèga dins tot son ample nòstra lenga, l'occitan, aquela que volèm veire viva mai que mai au tresen millenari. E per aquò nos cau conjuguir innovacion e enrasigament dins las raices vivas. A boca de sègle XXI dos espleches màgers per ajudar a aiçò nos son porgits amb los dos libres que vene de presentar.

Joan-Frederic Brun

(RECLAMS N° 800 Genèr, Heurèr e Març 2006 p 39-43)

http://www3.webng.com/lengadoc/reclams_lagarda_loddo.htm